

قدیمترین قرآن وقفی در کتابخانه آستان قدس

در کتابخانه آستان قدس رضوی نزدیک به چهار هزار و پانصد قرآن خطی وقفی وجود دارد، که بعضی از آنها از نفائس و نوادر عالم هنرست، در حدود دویست جلد ازین قرآن‌ها که اهمیت تاریخی و با ارزش‌هنری بیشتری داشته بدست بنده گلچین شده و در تالار سابق تشریفات که بر حسب امر جناب باقر پیرنیا نیابت تولیت عظمی و استاندار خراسان به گنجینه قرآن اختصاص یافته است، در یتربین‌های مخصوص به نمایش گذارده شده و هر کدام یک کارت شناسایی دارد. فهرست توصیفی و تفصیلی قرآن‌های مزبور را نیز نوشته‌ام تا بمنوان راهنمای گنجینه قرآن چاپ شود.

قرآن‌های منسوب به ائمه که درین گنجینه هست تاریخ وقف آنها از زمان شاه عباس اول صفوی است مانند قرآن منسوب به خط امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (ع) و آخرین آنها منسوب بخط علی بن موسی الرضا (ع) است که آنرا اعلیحضرت همایون محمد رضاشاه پهلوی آریا مهر وقف فرموده‌اند، و همه آنها بتدریج در مجله آستان قدس معرفی شده است. قدیمترین قرآن وقفی این کتابخانه که نزدیک به هزار سال از تاریخ وقف آن میگذرد به مشخصات ذیل است:

قرآن شماره (۹۶)

جزء سیزدهم است از آغاز آیه پنجاه و سوم سوره یوسف تا پایان سوره ابراهیم. خط کوفی دوره تکامل با اعراب و اعجام و شد و مد و تنوین، نشانها ترنج زرین، سرسوره‌ها تاج نشان، اسامی سوره زرتجربدار، هر صفحه چهارسطر، اندازه مسطر $5/5 \times 4/3$ سانتیمتر، $10/7 \times 7/8$ سانتیمتر، جلد چرمی نوساز. واقف: ابوالقاسم منصور بن محمد بن کثیر، تاریخ وقف: ربیع الاول سال ۳۹۳ هجری، نام واقف و تاریخ وقف در پشت صفحه اول به عبارت ذیل مرقوم است:

«سبله ابوالقاسم منصور بن محمد بن کثیر علی المشهد بطوس فی شهر ربیع الاول سنة ثلث و تسعين و ثلثمايه ابتغاء لوجه الله و طلباً لمرضاة لایباع و لایوهب و لایبورت غفر الله و لوالديه»

و این شخص ابوالقاسم منصور بن ابی‌الحسن محمد بن ابی‌منصور کثیر بن احمد است که مولد او هرات و جدوی احمد از مردم قاین بوده و پدرش ابی‌الحسن کثیر وزارت ساما نیان را داشته و اصمعی شاعر او را مدح گفته است.

ابوالقاسم منصور نیز در زمان سلطان محمود غزنوی وزیر و صاحب دیوان عرض بوده و بعهد سلطان مسعود بروایت بیهقی، «بدیوان عرض می‌نشست و امیر مسعود در باب لشکر باوی سخن میگفت» و سپس صاحب دیوان خراسان گردید. ۱

الحمد لله رب العالمين

سنة ابي القاسم منصور محمد بن كبر

على المشهد طوس في شهر ربيع الاول

سنة ثلث وتسعين وثمانماية

بغا لوجه الله وطلبا لمرضاته

ابناء ولا يوقت ولا يورث

عز الله له ولو الله به

تاريخ	٢٥	شهر	ربيع	سنة	١٣٢٢
تعداد	٤٤	نصف	١٣٢٢		
تعداد	٤٤	نصف	١٣٢٢		

وَيَهْدِي وَيَكِينُ وَإِذَا جَاءَا

وَأَنَّ مَكْرَمِينَ مَعَهُ فَمَنْ يَهْدِي

شُرَكَاءَ يَسْبِغُونَ فِيهِمْ

وَصَفَّ فَهَوَانَةٌ بِحَكِيمٍ

عَلَيْهِمْ وَقَدْ لَبِثَ الْآلِ الْبَتْرُ

هِيَ الْإِلَهَاءُ الْوَالِدَةُ

يَهْدِي مَا يَهْدِي وَيَكِينُ وَإِذَا جَاءَا

وَأَنَّ مَكْرَمِينَ مَعَهُ فَمَنْ يَهْدِي

شُرَكَاءَ يَسْبِغُونَ فِيهِمْ

وَصَفَّ فَهَوَانَةٌ بِحَكِيمٍ

عَلَيْهِمْ وَقَدْ لَبِثَ الْآلِ الْبَتْرُ

هِيَ الْإِلَهَاءُ الْوَالِدَةُ

قرآن دیگری که تاریخ وقف آن بیست و هشت سال مؤخر از قرآن نخستین است مشخصاًش اینست :

شماره (۱۵۰۱)

جزء هشتم، از آغاز آیه (۱۱۱) سوره انعام است تا اواسط آیه (۸۶) از سوره اعراف، و از یک جزء دو آیه و نیم کم دارد، یک ورق ازمیان آن نیز افتاده است.
خط کوفی دوره تکامل و نزدیک به نسخ، کاغذ حنایی ضخیم، سرسوره ندارد، نشانهایی تجربی، نام جلاله به زر تحریر دارد، کاتب ابوالبرکات .

هر صفحه شش سطر، اندازه مختلف و بطور متوسط $۱۱ \times ۶/۵$ سانتیمتر، ۵۴ ورق مقطع $۱۸/۳ \times ۱۱/۵$ سانتیمتر، جلد چرمی نوساز .

وقفی ابوعلی بن حسوله در رمضان ۴۲۱ هجری.

نام واقف و تاریخ وقف در پشت صفحه اول چنین مسطور است :

«وقف مؤبد و سبیل مخلد و قفه و سبله کاتبه ابوالبرکات علی مشهدالامام ابی الحسن علی بن موسی الرضا علیه السلام ابتغاءً لمرضات الله عزوجل و طلباً لثوابه و سلمه ابی علی بن حسوله علی ان یکون فی ینده لایخرج من القبة والمسجد و ذلك فی شهر رمضان سنة احدى و عشرين و اربع مائة»
راین ابوعلی بن حسوله که ثمالی در تمة الیتیمه و باخوری در دمیة القصر شرح حالش را بقلم آورده و هر دو باوی معاصر بوده اند . وزیر دانشمند و شیعی بوده، مدت‌ها دیوان رسایل مجدالدوله دیلمی را در عهده داشته، و در سال ۴۲۰ هجری که سلطان محمود غزنوی بر روی مستولی گشته او را گرامی داشته و باخود به غزنین برده و دبیری فرموده، و در زمان سلطنت سلطان مسعود بار دیگر دیوان رسایلری به وی واگذار شده، و عمری دراز زیافته است.

صفدی در کتاب الوافی بالوفیات سال فوتش را ۴۵۰ هجری ضبط کرده و معاصرانش کنیه و

لقب و نام و نسب او را، ابوالعلاء صفی‌الحضرتین محمد بن علی بن حسول نوشته اند .
در صفحه آخر این قرآن بیتی به نهج رازی نوشته شده و مصراع اولش را که توانسته‌ام بخوانم اینست: «ای هرک بپرده این کراسه»

پرتال جامع علوم انسانی

۱- نقل به اختصار از تاریخ بیهق (ص ۱۱۱) و حواشی راحة الصدور (ص ۴۸۰-۴۸۲) و کتاب النقص (ص ۲۱۲-۲۱۳) .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَقَفْتُ قَوْبِدَ وَيَسِيلُ فَظَلِمَ وَقَفَهُ وَسَيَلَهُ
كَاتِبُهُ أَبُو الْبُرْكَانِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَمَامِ
أَبِي الْعَبَّاسِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ (لِيُخَاطَبَهُ) الْفَقِيرُ
أَسْبَغَ لِمِضَاتِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَطَلَبًا لِقَوَائِمِهِ
وَمَيِّسَلَهُ لِيُعَلِّمَ بِنُورِهِ لِيُحْيِيَ لِيُحْيِيَ
يَكُونُ بِقَيْدِهِ لَا يُفَوِّجُ مِنْ أَيْدِيهِ
وَذَلِكَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ إِجْدَادًا كَثِيرًا وَأَرْبَعِينَ

الجزء الثامن من اقلين

او في كسر هار كراسه
او في كسر هار كراسه
الجزء الثامن من اقلين
الجزء الثامن من اقلين